

Kreslení forem

Charakteristika

Forma je přesně daný tvar, obrazec, který se kreslí nejčastěji jedním tahem. Může obsahovat rovné i oblé čáry a být různě složitá. Kreslí se různými směry, pravou, levou i oběma rukama, což podporuje spolupráci obou mozkových hemisfér. Kreslení forem slouží zejména k nácviku obratnosti a uvolnění dětské ruky, což je nutné dále k výuce psaní. V prvních třech ročnících je kreslení forem využíváno v rámci předmětu Český jazyk a literatura.

Ve vyšších ročnících jsou formy stále složitější. Rozvíjejí cit pro prostorovou kompozici, osovou symetrii, geometrickou představivost, pravolevou orientaci i estetické cítění. Proto je od čtvrtého ročníku kreslení forem využíváno v rámci předmětu Výtvarná výchova.

Hlavní motivy a nástin obsahu vyučování

Kreslení nebo utváření linií do obrazu jsou předchůdci vyučování psaní. Písmenka prožívají mladší žáci nejdříve živě v obraznosti své formy. Tak zůstává dítě co možná nejdéle oddáno tvořivým silám svého organismu, nežli je vedeno k něčemu abstraktnějšímu. A čím bohatší byl umělecký život, jenž obklopoval malé dítě, tím radostněji a bděleji tihne později k uchopení intelektuálních pojmů, jejichž znalost naše společnost od něho požaduje. Skutečnost, že kreslení forem je z hlediska provádění spřízněno s oblastí výtvarné výchovy, neomezuje jeho širokou působnost v dalších oblastech. Význam utváření linie se nejzřetelněji projevuje v psaní (podpůrná cvičení tzv. dynamického kreslení) a v geometrii, která je podporovaná cvičeními tzv. geometrie kreslené volnou rukou. V pracovním vyučování - v modelování, dřevořezbě, kovářství či kovotepectví - podporuje schopnost vtiskovat formu různým materiálům. V dramatické výchově a pohybové výchově podporuje rozvoj výrazu v tělesném pohybu - tedy schopnost gesta. Pohybová podstata, umělecky tvůrčí ztvárnění a kvalitativní přístup - těmito svými základními rysy poskytuje kreslení forem celostní pedagogice účinný nástroj schopný prakticky oslovit a vzájemně harmonizovat volní, citovou i myšlenkovou úroveň vyvíjejícího člověka

1. ročník

Uchopíme linii jako stopu pohybu. Linie se objevuje ve dvou polárních možnostech: jako přímka a jako oblouk. Při kreslení má dítě prožít charakteristický rozdíl těchto dvou manifestačních forem: jednoznačný směr přímky vyžaduje a podporuje soustředění, myšlenkou řízenou vůli. Dynamická, k cíli nezaměřená "křivka" ponechává individuální prostor - pocit určuje vůli. Během 1. ročníku se třídní učitel vrací k těmto základním formám v stále nových obměnách.

Dítě je tak stále více vedeno od prožívání forem k jejich utváření: ve cvičeních vertikálního zrcadlení formy (vlevo-vpravo) je dítě schopno samostatně dotvářet celek obrazem vzoru - vlevo od vertikály je vzor, vpravo dítě dotváří celkový obraz.

2. ročník

Při kreslení forem má být pěstováno vnitřní nazírání tak, aby se na něm mohlo vyvíjet myšlení, aniž by sklouzlo do intelektualizace. Tuto schopnost vnitřního pohybu můžeme cvičit obdobně jako v 1. ročníku - ve cvičeních horizontálního zrcadlení formy (nahore-dole) : dítěti předložíme pouze horní

polovinu horizontální formy a ono samo musí hledat odpovídající doplnění dole. Dítě přitom musí “vnitřně ožít” a předložený tvar vnímat jako něco “nehotového”. Cílem tedy je, aby dítě ve své představě (a přirozeně i na papíře) doplnilo a dokončilo, co je nedokončené, nehotové.

3. ročník

V návaznosti na osově symetrie cvičíme volné “asymetrické symetrie”. U těchto cvičení se už nejedná o symetrii, která spočívá na vztazích “vpravo - vlevo” nebo “nahore - dole”, ale o formy, které se rozvíjejí ze svého středu na tři strany (ven) a k nimž má dítě najít dotvářející formy, které vedou dovnitř. Cílem je, aby byla opětovně nastolena rovnováha a harmonie ve vztahu uvnitř a vně. To podporuje větší samostatnost a pohyblivost představ, které se začínají rozvíjet teprve s devátým rokem.

Rozvíjíme cit pro okolí formy: forma nežije sama o sobě, ale utváří také své okolí. Zde se výrazně uplatňují dostatečné zkušenosti dětí s barvami, které získaly při akvarelovém malování.

Tím se v dítěti rozvíjí cit pro styl: jde přece o to, aby rozvíjelo svou schopnost, nalezlo odpovídající formu.

4. ročník

Po 10. roce jde také o to, aby se pozornost žáků obrátila na formy v jejich okolí. Co doposud kreslily volným způsobem - bez předmětného spojení, to nyní nacházejí jako formy kolem sebe. V procesu proměny forem dále rozvíjíme prostorovou představivost dítěte. Křížením a protínáním linií silně oslovujeme vědomí dítěte. Tím u něj také podporujeme schopnost koncentrace.

V tomto školním roce nabízí východiska pro kreslení forem látka k vyprávění (severská mytologie): v jednodušších proplétaných pásech a uzlových motivech (rytina písma, na brožích a náramcích, zdobení helem, zbraní, lodí, keltské a langobardské proplétané motivy). S těmito motivy přichází nové téma - “vpředu a vzadu”.

V této souvislosti také můžeme vázat lodní uzly a pak je i nakreslit. Není na škodu, když dále vytváříme formy vycházející z kruhu, ale stejně dobře lze vycházet z trojúhelníku, čtverce, pětiúhelníku a šestiúhelníku.

5. ročník

V 5. ročníku převádíme kreslení forem do základů geometrie. Opět můžeme začít s elementárními polaritami kruhu a přímky. Žáci pracují bez kružítko a pravítka, tedy “volnou rukou”. Jednotlivá cvičení akcentují pohyblivou proměnlivost geometrických forem. Přestože se v této “geometrii volné ruky” jedná o nejelementárnější zážitky, je velmi plodné nechat žáky procítit něco právě z této dimenze, která přesahuje prospěšnou a praktickou stránku běžné geometrie. Bude to o to snadnější, když se podaří, aby kromě působících zákonitostí geometrie děti pocítily také krásu jejích tvarů a přísně určenou souhru jejích vzájemných vztahů.

Je možné pokračovat v kreslení forem souvisejících s látkou k vyprávění (Mezopotámie, Indie, Egypt, Řecko)

6. ročník - 8. ročník

S dosažením 12. roku života, začínajícím pubertálním růstovým skokem, růstem svalů a šlach, získává dítě jiný poměr ke gravitačním silám. Tím vzniká pro kreslení forem nové téma: utváření plochy pomocí světla a stínu. Proplétané motivy už ve čtvrtém ročníku vyžadovaly v kresbě prostorové

vnímání; to nyní rozvíjíme tím, že linie se stává hranicí světla a stínu. Ocítáme se tedy v dialogu polarit světla a temnoty, uvolnění a zhuštění, výšky a hloubky, lehkosti a tíhy. Díky tomu vystupují geometrické aspekty forem opět v nových souvislostech, v nových významech.

Stále složitější formy (např. z langobardského umění) by neměly být (ani učitelem) pouze reprodukovány – na individuální utváření formy je kladen důraz především. V tomto období se nesmí z formy ztrácet pohyb a dynamika – forma se nesmí stávat ornamentem; přesto si může zachovat zákonitý řád. Získané zkušenosti lze využít i při textilním zpracování jednodušších motivů v souvislosti s pracovním vyučováním (Člověk a svět práce).

9. ročník

Dosažené schopnosti individuálního utváření formy lze nyní využít pro pestrou práci s nejrůznějšími materiály. Drátěné prostorové formy mohou být vhodně kombinovány s textilními prvky. Dále se nabízí košíkářské techniky (pedig), práce s hlinou či se sádkou. V epoše kovotepectví a kovářství žáci zhotovují svou individuální absolventskou práci.

Tím však kreslení forem nekončí: I na středoškolském stupni waldorfské školy napomáhá dalšímu vědomému rozvoji tvořivých sil studentů.

Vzdělávací strategie a klíčové kompetence

Kompetence k učení

Učitel vede žáky k:

- schopnosti průběžného odhadu stavu práce (která část formy je správná, která místa je třeba pozměnit)

Kompetence k řešení problémů

Učitel vede žáky k:

- samostatnému poznání smyslu a cíle učení
- kritickému zhodnocení výsledků svého učení a diskuzi o nich

Kompetence komunikativní

Učitel vede žáky k:

- schopnosti pozorovat formy a výstižně formulovat to, co je správný tvar a co je třeba u formy změnit
- schopnosti obhajovat a argumentovat vhodnou formou svůj názor a zároveň poslouchat názor jiných

Kompetence sociální a personální

Učitel vede žáky k:

- vzájemné pomoci a povzbuzování
- respektování společně dohodnutých pravidel chování, na jejichž formulaci se sami podílejí

Kompetence občanské

Učitel vede žáky k:

- zamýšlení se nad individuálními rozdíly lidí projevujícími se odlišností jejich výtvorů

Kompetence pracovní

- Učitel vede žáky k:
- objektivnímu sebehodnocení a posouzení vytvořeného díla
 - pravidelnému dokončování práce